

Kommentar

Benedicte Madsen

Center for Systemudvikling, Psykologisk Institut, Århus Universitet

Mead og Lewin

I note 25 bemærker Søren Willert, at han og jeg længe har haft et godt øje til paralliteten mellem G.H. Mead og Kurt Lewin. Mit ærinde i det følgende er at konkretisere nogle af disse lighedspunkter.

Amerikaneren Mead blev født 1863 i USA og døde 1931. Han virkede ved University of Chicago og nød stor respekt, i sin levetid dog mest inden for en forholdsvis snæver kreds. Tyskeren Lewin (1890-1947) var en generation yngre end Mead. I sine første akademiske år var han knyttet til Berlins Universitet, og i al væsentlighed tog hans feltteori form i denne periode. Fra og med 1933, dvs. to år efter Meads død, opholdt han sig i USA. Bortset fra et vist sammenfald i Meads og Lewins kritik af tidens psykologiske forskningstraditioner er der ingen tegn på gensidig inspiration mellem deres respektive tankesæt (se f.eks. Marrow, 1967).

Økologisk bevidsthedsmodalitet og Life Space. Ifølge Willert opererer Mead med tre bevidsthedsmodaliteter. Den mest primitive er *sensorisk modalitet*. Den mest avancerede og samtidig den specifikt menneskelige er en *metarepræsentationel modalitet*, og den gemmer jeg lidt. Her skal interessen først samle sig om den 'midterste' form, som annonceres i nedenstående Mead-citat og af Willert benævnes *økologisk modalitet*:

"Consciousness as stuff, as experience, from the standpoint of behavioristic or dynamic psychology, is simply the environment of the human individual or social group in so far as constituted by or dependent upon or existentially relative to that individual or social group" (Mead, iflg. Willert s.11).

Willert peger på, at Mead her foretager en terminologisk neutralisering af en bestemt form for dualisme ved at sætte lighedstegn mellem bevidsthed og omgivelser. Vel at mærke *oplevede* omgivelser, 'experience', der afspejler den umiddelbare kobling mellem organismens handleimpulser og de relevante omverdensgenstande.

Vender vi os mod Lewins feltteori, indgår *det psykologiske felt*, også kaldet *Life Space*, om centralt begreb. Feltet defineres som en enhed af personen og vedkommendes Life Space, fysiske såvel som sociale; personen er altså en del af sit eget psykologiske felt. På samme måde som Mead går Lewin i rette med datidens perceptionspsykologi ved at fastholde, at den relevante omverdensstørrelse for psykologer ikke er de objektivt foreliggende omgivelser, men en subjektiv, en psykologisk udgave heraf.

For at forstå denne karakteristik skal vi have fat i Lewins begreb om *psykologisk eksistens*. Han definerer 'eksistens' som "that which has effect" (1936: 213). De psykologiske omgivelser er den del og den version af de objektive omgivelser, som har eksistens for personen. Nærmere betegnet totaliteten af alt det, der her-og-nu gør en forskel ved at indvirke på personens adfærd, tanker, følelser, stræben osv. Sammenlign Mead-citatets 'existentially relative'.

Det er ifølge Lewin ikke afgørende, om personen er bevidst om eksistensen af dette noget; eller om oplevelsen er i overensstemmelse med de objektive realiteter; eller for den sags skyld om det giver mening at tale om en oplevelse (experience) i dagligdags forstand. Lewin anerkender f.eks. Freuds sondring mellem bevidste og ubevidste måder at relatere sig til verden og sig selv på. Er Meads 'experience' og Lewins 'psychological existence' så det samme? Efter min mening ophæves den tilsyneladende forskel, hvis man accepterer et bredt fænomenologisk oplevelsesbegreb, der inkluderer ubevidsthed, underbevidsthed, førbevidsthed, tavs viden, organismisk oplevelse, subliminal perception o.lign.

Lewin bruger sin kendte formel $B=f(PE)$ til at udtrykke felt-pointen. Ligningen skal forstås sådan, at personens adfærd og handlinger (B for behavior) kan bestemmes som en funktion (f) af *enheden* af personen (P) og dennes psykologiske omgivelser (E for environment). Størrelsen "PE" er slet og ret et udtryk for Life Space.

Formlen udtrykker en *økologisk* grundforståelse. Lewin inspirerede til en økologiske retning, som videreudvikledes af hans medarbejder Roger Barker. Lewins mest eksplicite bidrag skete i en artikel fra 1943 om "Psychological ecology", genoptrykt som kapitel VIII i Lewin, 1951. Her defineres økologisk psykologi som den del af psykologien, der beskæftiger sig med relationen - eller grænsefladen om man vil - mellem psykologiske og ikke-psykologiske faktorer. Sammenlign Willerts benævnelse 'økologisk bevidsthedsmodalitet'.

Yderligere to kommentarer til ovennævnte Mead-citat er på sin plads. For det første inkluderes både *individ* og *gruppe*, hvilket er en af mange indikatorer på, at Mead (også) kan betragtes som socialpsykolog. Lewin opererede ligeledes med disse to niveauer, idet han på et tidspunkt introducerede et begreb om gruppens sociale felt som pendent til individets psykologiske felt. Hermed lagde han i øvrigt grundstenen til den helt nye socialpsykologiske disciplin, som bærer hans mærke: gruppedynamikken.

For det andet ser man, at Mead bruger betegnelsen *dynamisk psykologi*. Lewin på sin side ansuede det psykologiske felt som en dynamisk enhed, præget af forskelligartede

kræfters samspil, og i 1935 udsendte han en artikelsamling med titlen 'A Dynamic Theory of Personality'. Hos begge forfattere henviser 'dynamisk' til en psykologi, der omfatter motivationsdimensionen.

Impuls, valens og konflikt. Willerts vigtigste enkeltbudskab på Meads vegne er af funktionalistisk art: Erkendelseslivet er underordnet handlelivet, og psykologien må tage udgangspunkt i menneskets almindelige organismerettede mod varetagelse af praktiske livsfunktioner. Her står Meads *impuls*-begreb i centrum (ligesom hans I-begreb må gøre det, men I-Me dialektikken er ikke kommenteret i Willerts artikel). For Mead er ægte handling kun mulig, når impulserne kan komme "harmonisk" til udtryk, og det kan de ikke, hvis der er tale om en *impulskonflikt*. Impulskonflikt fører til handleblokering eller i det mindste til handlemæssig flertydighed, som Willert udtrykker det (s.13).

Impulsen kan sammenlignes med Lewins *valens*-begreb. Life Space betragtes som et spændingsfelt, hvor et givet område af feltet til given tid har en bestemt ladning eller valens, positiv eller negativ. Blandt kilderne til feltets ladninger er de af personens behov, som ikke lige i øjeblikket er opfyldt. Lewin skelner mellem genuine behov og kvasibehov. Sidstnævnte vedrører ønsker og interesser foruden mere komplekse fænomener, f.eks. intentioner, ambitioner og værdier. Lewin antager, at spændingerne rent funktionelt er ens, hvorfor sondringen mellem genuine behov og kvasibehov ikke er specielt vigtig for ham; begge optræder som "causative energy".

De talløse enkeltkræfter i Life Space danner mønstre, og hele kraftfeltet har en rettet struktur, omend der i momentet kan være en del rod, disharmoni eller konflikt. Når mange kræfter tendentielt peger i retning af samme område, kalder Lewin det et *mål*. Modsetningsvist kan man tale om en *aversion*, når mange kræfter peger væk fra et område. Begrebet *konflikt* refererer til en situation, hvor to kraftfelter med samme styrke trækker i hver sin retning. Heraf kan afledes forskellige typer konfliktsituationer: Personen kan f.eks. befinde sig udspændt mellem to nogenlunde lige kraftige sæt af positive valenser, eller mellem to negative valenser, eller en positiv og en negativ valens kan pege i samme retning (ambi-valens).

Valensen "opfordrer" ifølge Lewin til *bevægelse* (movement eller locomotion), omfattende kropslig, mental og social bevægelse. Bevægelsen er en slags mindste-enhed i komplekse handlings- og forandringsprocesser. Som det fremgår af targetartiklen, finder Willert og undertegnede begrebet *bevægelses-ønske* højst brugbart inden for professionelt hjælpearbejde, og artiklen byder på en indsigtsfuld diskussion af begrebets nærmere indhold og funktion (Willert s. 21f.). Jeg gætter på, at vi uden helt at vide af det var inspirerede af Lewins terminologi, da vi over årene udvalgte netop dén term.

Vertikal og horisontal struktur. De tre bevidsthedsmodaliteter hos Mead markerer en vertikal dimension. Det bliver meget tydeligt i den tredje modalitet, som Willert kalder meta-repræsentationel, fordi den står i meta-forhold til den økologiske og vel også den sensoriske modalitet. Andre betegnelser for metamodaliteten er awareness (til forskel fra experience) og reflektiv intelligens (Willert s. 12f.). I øvrigt kan man sag-

tens forestille sig et fjerde, dvs. et meta-metarepræsentationelt niveau, og så fremdeles.

Denne menneskets helt specielle bevidsthedssevne kan vedrøre omgivelserne generelt, men den kan også og som særtilfælde have personen selv som objekt. "Den kombinerede effekt af disse to biologisk enestående specialfærdigheder er, at vi mennesker som enkeltpersoner er udstyret med en kapacitet til at lægge planer for vor egen frelse og forbedring, ganske på linie med de planer vi kan finde på at lægge for den øvrige verdens frelse og forbedring" (Willert s. 15).

De tre-fire bevidsthedsmodaliteter kan som sagt ordnes på en vertikal dimension. Hertil kommer en horisontal tidsdimension: jeg læser nemlig Willert sådan, at Mead systematisk opererer med temporaliteten som faktor. De to dimensioner er indbyrdes forbundne, ikke mindst hos mennesket; noget af det særligt menneskelige består i, at temporaliteten kan figurere som en erfarings-, forventnings- og forhåbningsstruktur, der er repræsenteret på metaniveauet (Willert s. 19).

Igen er der slående ligheder med Lewins begrebsapparat. Life Space ses som et multidimensionelt felt, struktureret langs en antal dimensioner, hvoraf to af de vigtigste er en horisontal tidsdimension og en vertikal virkelighedsdimension (se f.eks. kapitel III og V i Lewin 1935, kapitel XVIII i Lewin 1936 og kapitel X i Lewin 1951).

Virkelighedsdimensionen defineres som en stratifikation af *realitetsniveauer*. Nederst ligger et lag svarende til (den psykologiske repræsentation af) de håndfaste realiteter, og oven på dette kommer et større eller mindre antal irrealer lag. Når en person taler *om* noget, f.eks. om at ville handle på en bestemt måde, er den hertil svarende del af feltet mere irreal, end når samme person rent faktisk handler - eller bare oplever. Dagdrømme, luftkasteller, ønsketænkning, fantasier og ambitioner indebærer alle en grad af irrealitet. Det samme gør målene for vor stræben. Et mål er irrealt ved at række ind i fremtiden, og Lewin argumenterer for det væsentlige i at skelne mellem målet og dets realisering. Sammenlign Willerts diskussion af sammenhængen mellem beslutning og realiseret handling (s. 33), som jeg vender tilbage til sidst i kommentaren.

Hermed er også temporaliteten bragt på banen. Den vertikale og den horisontale dimension hos Lewin er forbundne. Jo mere fjernt ude i fremtiden, et mål befinder sig, jo større risiko er der f.eks. for, at personen mister sin forankring i det reale lag. Generelt antager han, at jo højere et lag ligger i virkelighedsstrukturen, jo mere flydende og elastisk er det, og jo mindre modstand vil der være fra feltets barrierer.

Det lille barn lever rent i nu'et. Gennem ontogenesen skal der gradvist etableres et differentieret og vidtrækkende tidsperspektiv med klart adskilte regioner i feltet, svarende til psykologisk fortid, nutid og fremtid. Ligeledes skal den vertikale dimension udvikle sig i retning af højt differentierede, klart adskilte realitetslag.

Den vandrette tidsdimension hos Lewin er nærmest identisk med Meads ditto. Det samme kan ikke uden videre siges om den lodrette akse. Men for begge forfattere vedrører vertikaliteten den måde, hvorpå virkeligheden er repræsenteret for personen, og herunder graden af sammensmeltning med den praktiske virkelighed. Mead bidrager med sin sondring mellem repræsentation og metarepræsentation, noget som

Lewin ikke har specielt blik for. Den passer dog fint ind i felt-teoretisk tankegang, jvf. påpegningsen af, at talen-om er mere irreal end oplevelse og handling. Lewin er til gengæld meget præcis i sin sondring mellem realitet og irrealitet - irrealitet forstået som fantasi, forestillinger, de mål personen sætter sig, og de planer vedkommende lægger.

Ovenfor sidestilledes Meads økologiske modalitet med Lewins Life Space. Vi kan nu se, at Life Space i kraft af den vertikale virkelighedsstruktur kan siges at omfatte *alle* Meads bevidsthedsmodaliteter.

Kognitiv og motivationel omstrukturering. For Mead viser den metarepresentationelle (eller reflektive) bevidsthedsfunktionalitet sig tydeligst i situationer, hvor personen er handlingsblokeret. Vejen ud af denne låsning er rekonstruktion af det perceptuelle felt: "The reflective act consists in a reconstruction of the perceptual field so that it becomes possible for impulses which were in conflict to inhibit action no longer" (Mead, iflg. Willert s.14; bemærk feltbegrebet). I targetartiklen bruges ord som selektion, reorganisering, restrukturering, omstrukturering og transformation om dette rekonstruktionsarbejde. En af måderne, det sker på, er via menneskets fantasi og forestillingsevne, eller 'imagery' med Meads term; sammenligne de irrealer lag i Lewins Life Space.

Hos Lewin finder vi en tilsvarende, men mere bredt-favnende interesse for omstruktureringer af feltet. At dømme efter targetartiklen er den bredere i mindst tre henseender: Dels beskæftiger Lewin sig med udvikling og læring og ikke kun med reaktioner på momentane handlingsblokeringer; dels anskuer han 'almindelig' omstruktureringen som en af flere former for strukturændring i feltet; og dels skelner han mellem kognitive og motivationelle processer, hvor Mead koncentrerer sig om kognitive rekonstruktioner.

Kognitiv læring hos Lewin indebærer en udvikling af virkeligheds- og tidsdimensionen i mere differentieret, præcis, realitetsbetonet og handlemæssigt funktionel retning. Motivationel læring vedrører personens behov, ønsker, interesser, mål og værdier, kort sagt ændringer af valenserne. (Se f.eks. kapitel IV og IX i Lewin 1951).

Man kan læse Willerts Mead-fremstilling sådan, at kognitive rekonstruktioner er midlet, mens impulserne er givne størrelser, som det ikke står i vores lod at ændre. Lewin antager derimod, at personen aktivt - mere eller mindre bevidst og mere eller mindre hjulpet på vej af trediepart - kan ændre valenserne, altså det der svarer til de Meadske impulser. Et eksempel kan hentes i Lewins optagethed af demokratisk genopdragelse. "Learning democracy means to establish certain likes and dislikes, that is, certain valences, values, and ideologies" (Lewin 1951:76).

Dette bringer mig parentetisk til spørgsmålet om moral. Hvor er egentlig *samvittigheden* i Meads teori og i Willerts bevidsthedsmodel? Samvittighedens stemme fungerer uomtvisteligt som impuls i den forstand, at den er medbestemmende for menneskets handlinger. Et bevidsthedsbegreb bør omfatte samvittigheden, dvs. den viden eller bevidsthed vi deler med andre. Etymologien viser slægtskabet, på engelsk ligger consciousness og conscience således meget tæt.

Men tilbage til omstrukturingsfænomenet. I relation til kognitive processer skelner Lewin mellem fem ændrings-

former. *Udvidelse* sker ved, at feltets grænse rykkes udad, så stadig større dele af personens indre og ydre verden får psykologisk eksistens for vedkommende. *Omstrukturering* eller transformation svarer til en rekonstruktion af det eksisterende felt, og her er sammenfaldet med Meads tankegang åbenlyst. *Differentiering* drejer sig om, at et hidtil diffust og ustruktureret felt bliver specifikt og struktureret for personen. Det modsatte af differentiering - Lewin kalder det *de-differentiering* - består i en forenkling og ofte regresiv primitivisering af feltet, f.eks. som reaktion på ydre pres eller konflikter. Endelig skal *integrationsprocesser* sikre, at der hele tiden er en høj grad af indre sammenhæng i Life Space. (Se f.eks. kapitel III i Lewin 1935 og kapitel XVII i Lewin 1936).

Differentiering - foruden udvidelse og omstrukturering - kombineret med integration er ifølge Lewin hovedtendenser i barnets psykologiske udvikling. Tilsvarende processer ses hos voksne, og i den forbindelse har Lewin især blik for situationer, hvor personen skal gebærde sig i en ny situation, hvor det er svært at orientere sig. Omstruktureringer sker desuden som reaktioner på valens- eller målkonflikter i feltet og kan fremtræde som aha-oplevelser: Pludselige indsigter, hvor hele feltet i ét nu transformeres, så nye forbindelser dannes, og muligheder åbner sig. Et af Lewins foretrukne eksempler er det lille barn, der finder en omveje (detour) til et mål, i forhold til hvilket den umiddelbare adgang er blokeret. Her er der sammenfald med den Meadske reaktion på impulskonflikter.

Beslutning og handling. Lewin er kendt for en metafor, der markerer tre faser i en ændringsproces: *unfreezing*, *moving*, *refreezing* (se især kapitel IX i Lewin 1951). Eksisterende strukturer i feltet yder ofte modstand mod forandring; det kan være som følge af almindelig inerti, eller fordi det hidtidige niveau har fået en positiv egenværdi (valens). Den første forudsætning for omstruktureringer er, at strukturerne tøs op, dvs. at personens eller gruppens felt bringes i en mere flydende og flytbar tilstand. Kommet så langt sker det allivel ofte, at man hurtigt falder tilbage i de gamle mentale og sociale vaner. Hvis der skal sikres en vis permanens i forandringen, må den ændrede struktur derfor fastfryses på det nye niveau.

I denne proces spiller beslutningen en vigtig rolle. De gængse opfattelser af sammenhængen mellem motivation og handling er, at handling er et direkte resultat af motivation, men den teori må modificeres, siger Lewin. Ind imellem motivation og handling skyder sig en beslutning (eller netop en ikke-beslutning), og beslutninger indebærer per definition omstrukturering af feltet.

"A process like decision which takes only a few minutes is able to affect conduct for many months to come. The decision links motivation to action and, at the same time, seems to have a 'freezing' effect" (Lewin 1951:233).

Senere påviste Leon Festinger - han var Lewins elev og nære medarbejder - i sin dissonanstheori og -forskning, at tilpassende omstrukturering også sker efterfølgende, dvs. efter beslutningen og ikke mindst efter handlingen. Men det er en helt anden historie.

Tilbage til targetartiklen. I Willerts egen bevidsthedsmodel indgår en beslutningskvadrant, som tyder på, at beslutningstagning opfattes som ét aspekt af Meads metarepræsentationelle modalitet. I øvrigt er beslutningstagning og planlægning nærtbeslægtede processer, jvf. den tidligere fremhævede Mead-pointe, at vi mennesker er udstyret med en kapacitet til at lægge planer både for vor egen og for den øvrige verdens frelse og forbedring.

"Transformationer af en persons perceptuelle felt vil være medieret gennem bevidsthedsbærerens *beslutninger* om at afprøve 'virkelighedsværdien' af en given meningsmæssig rekonstruktion ... Herefter vil det vise sig, om den ydre virkelighed er i stand til at rumme de pågældende meningsstrukturer, *realisere dem*, kunne man sige" (Willert s.33).

Igen er lighederne mellem Mead's og Lewin's tængegang slående. Det er da også i relation til denne diskussion af forholdet mellem beslutning og handling, at Willert anbringer ovennævnte note om de mange parallelliteter mellem Mead og Lewin. Og hermed kan jeg passende sætte punktum for min kommentar.

Referencer

- Lewin, K. (1935). *A Dynamic Theory of Personality. Selected Papers*. New York: McGraw-Hill.
- Lewin, K. (1936). *Principles of Topological Psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science. Selected Theoretical Papers*. Posthumt redigeret af Dorwin Cartwright. Chicago: The University of Chicago Press.
- Marrow, A.J. (1969). *The Practical Theorist. The Life and Work of Kurt Lewin*. New York: Basic Books.